

ТЕМА 5. ДЖЕНДЪР ИЗМЕРЕНИЯ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

1. Същност и характеристики на глобализацията

Понятието „*глобални проблеми*” е много широко. На първо място това са проблемите на средата на живот в глобален аспект. Към тях спадат добивът на енергия и нейното разпределение, въпросът за свободното разпространение на информация, различните парадигми на срещата на цивилизациите и други. Всеки от тези въпроси е свързан повече или по-малко с пробема за властта или по-точно – политическата власт, която всъщност предопределя конкретното практическо проявление на тези теми.

Терминът „*глобален*” означава „цялостен” и отразява на езиково равнище тенденцията към унифициране на света. Налице е цялостен прелом в условията на човешкото съществуване, който изразява нарасналата взаимосвързаност и взаимозависимост между хора, народи и страни по света. Това ново взаимоотношение между човешката цивилизация и естественото равновесие на планетата се определя от действието на редица процеси, обединени от понятието глобализация.

Глобализацията е резултат от засилващите се международни икономически, политически и културни връзки и сътрудничество, както и от нуждата да се търси общ отговор на глобалните проблеми, които могат да се решат само на общопланетарно ниво. Тези процеси са принципно неидеологически по природа.

Началото на глобализацията се свързва с главозамайващото нарастване на научно-техническите знания в областта на комуникациите в последните десетилетия на XX век. Емблематичен за сферата на икономиката е процесът на разширяване и задълбочаване на международния търговски, финансов и информационен поток в единен интегриран световен пазар. Интензивната мобилност на човека е тясно преплетена със засилващите се контакти между различните части на планетата, евтиното и бързо придвижване, телефоните, факса и Интернет.

В процеса, определян като създаване на “световно село”, се развива международният обмен на култури. Чрез масмедията интернационалните идеи и ценности се преплитат и проникват в националните култури. Възприемането на общи ценности и поведенчески схеми утвърждава универсалността на правата на човека и съдейства за премахване на определени дискриминативни традиции и практики.

Икономическата и културната интернационализация подкопават възможността на националната държава за формулиране на собствена политика. Израз на подобна тенденция е стремежът към либерализация, приватизация и ограничаване на държавния контрол върху икономиката. Все повече правителства обединяват усилията си в стремежа да направят своя региона привлекателен за капиталовите пазари, световните компании и потребителите.

2. Глобалните проблеми на съвременния свят и отражението им върху жените

Реалностите на глобалната взаимозависимост изискват сериозен анализ на проблемите, препятстващи постигането на устойчив свят. От една страна става въпрос за природно-ресурсни проблеми, предизвикани от загубите в биологичното разнообразие, промяната в климата и увеличаващият се брой население, съпътстван от нарастващи нива на потребление. От друга страна, все по-ясно се очертават негативните социално-икономически последици от глобализацията:

- ✓ *неуравновесеният демографски ръст* е тясно свързан с урбанизацията и недостига на пространствен ресурс за обществено развитие;

Застаряването на населението в световен мащаб на практика води до увеличаване на болестите сред по-възрастните жени и тези от малцинствените групи.

- ✓ *увеличаващият се суровинно-енергиен дефицит* намира израз в недостига на храни, медикаменти, промишлено изтощаване, нарушен баланс между производството и консумацията на енергия;

Световната тенденция на неолиберални икономическите политики и намаляването на финасираните публични услуги обуславят по-неблагоприятното отражение на посочените дефицити предимно върху жените и децата. Това до известна степен се предпоставя от съществуващата сегрегация на труда, свързана с достъпа на жените до ресурси, заетост, пазари, информация и технологии.

- ✓ *нарушеното екологично равновесие и замърсяването на околната среда* превръщат екологичната криза в катастрофа с фатални последици за планетата.

Различни изследвания и анализи сочат, че замърсяването на природата е причина за част от здравните проблеми на жените – заболявания на костната система (олово в костите), рак на гърдата, токсични химични натрупвания по тялото и пр. Отрицателното въздействие на биологичния фактор се засилва и от социалните фактори, които имат сериозно значение за ефекта от замърсяването на околната среда върху жените (поради различния достъп до ресурси и блага, различните социални роли и отговорности на двата пола);

- ✓ *поддържането на траен мир* и новият световен ред след края на студената война, свързани с натрупаното огромно количество средства за масово унищожение, пораждат глобално усещане за несигурност;

Въпреки динамиката на промяна в естеството на въоръжените конфликти, все още липсва общоприета политика за превенция и насърчаване на ненасилственото им разрешаване и за ограничаване нарушенията на човешките права в конфликтни ситуации. Липсата на жени на дипломатически и политически позиции се явява една от най-сериозните пречки за участието им в предотвратяването, управлението, разрешаването на конфликти и мирното възстановяване. Липсват специализирани услуги за жертвите на изнасилване и травми от насилие, основани на пола по време на конфликти, както и по отношение на жените, търсещи убежище.

- ✓ *задълбочаващото се неравенство* се очертава като централен проблем на политиката през XXI век, тъй като разликата в доходите между богатите и бедните общества се разширява всяка година;

В общия контекст на засилване на неравенството феминизирането на бедността се откроява като продължителна тенденция, която води до маргинализиране и социална изолация на определени групи жени дори и в държавите-членки на Европейския съюз. Неравното разделение на труда в семейството, заедно с неравнопоставеността и дискриминацията на пазара на труда, на практика водят до нарушаване правата на социална защита. Това се отнася най-вече до жените в напреднала възраст, жените глави на домакинства с един родител, жените от етническите малцинства, емигрантите и жените с увреждания.

- ✓ *унищожителните наркотици, масовите епидемии и нови заболявания (вирусът “Ебола” и СПИН), превърнали се в бич за цялото човечество, поставят на дневен ред проблема за защитата на човешката личност;*

Условията, при които жените упражняват своите сексуални и репродуктивни права са твърде различни в различните региони на света, в това число и между държавите от ЕС. Ниската раждаемост и нарастващият натиск на някои религиозни групи върху правителствата създават допълнителни рискове за репродуктивното здраве и правата на жените. Въпреки откритото признаване на обвързаността между основни социални проблеми, ниското равнище на семейно планиране и здравно образование, все още съществуват празноти в превенцията на ХИВ/СПИН, болестите, предавани по полов път и т.н. в рамките на образованието за сексуално здраве сред младите поколения, както и в достъпа до контрацептиви и други превантивни медицински услуги.

- ✓ *глобалната криза на духа намира израз в тенденцията съвременното общество да става все по-изолирано, характеризиращо се със съвременен елит, силно разграничен от масата на изключените.*

Въпреки новите възможности, създадени като резултат от интернет и новите технологии, идеята „да се даде възможност на всеки да бъде част от глобалното информационно общество”¹, не включва жените като целева група в повечето инициативи.

Комерсиализирането на информацията не само затруднява прилагането на политики за равнопоставеност на половете в областта на медиите, но на практика предопределя зависимостта между възможностите на глобалната мрежа, разрастващата се сексиндустрия, порнография, проституция и трафик на жени. Това допълнително задълбочава кризата на ценностите на съвременната цивилизация.

3. Измерения на „женския въпрос” в постмодерната епоха

Сценарият на човешкото развитие през XXI век още не е създаден. Глобалната икономика, световното информационно пространство и интеграционните процеси се нуждаят от нова етика и солидарност, от сътрудничество между различни национални и многонационални общности, от опазване на индивидуалната и груповата културна идентичност. На дневен ред е въпросът за глобализиране на ценностната система.

¹ цит. по Пекин + 10, с.76

Модерността не се възприема като единствен път, тя не е в противоречие с продължаващото съществуване на културната идентичност, на която признава връзката с демократичните ценности. Модерните институции няма да функционират, ако не бъдат подкрепени от предмодерните социални структури, като общество, религия и семейство. Именно съвместното съществуване, а не превъзходство на едното над другото, предопределя ключовата роля на културата в сферата на международните обществени отношения в бъдеще.

В контекста на новите измерения на гражданството трудно би могло да се говори за каквато и да е морална или въпрос от обществено-политическо („човешко“) естество, в който *жените* да нямат специфичен, засягащ техния пол, интерес. Например въпроси като войната, мира и глада в света, при все че са човешки проблеми дотолкова, доколкото засягат огромни групи хора, имат конкретно отношение към жените (и децата), тъй като жените на първо място се нуждаят от социални помощи, използвани за финансиране на военни операции, и понеже жените имат значително по-малка полза от милитаризма и оръжейната индустрия.

Поставянето „на фокус“ жените се илюстрира от факта, че една от основните теми на световната общност, която доминира международните конференции, е именно „*Равенство-Развитие-Мир*“. Обвързването на жените с проблемите на развитието, е свързано с динамиката и механизмите на равенството между двата пола, които от своя страна стават предпоставка за възможностите да се постигне мир. Тази триада, станала символ на междunarодните срещи през 90-те години, пронизва всички международни инструменти, приети в този период. Може да се каже, че връзката между *равенство* и *развитие* присъства и във всички документи на ООН, предхождащи този период.

Отношението *жени - развитие* се формулира като политика в рамките на световната организация от началото на 70-те години на XX век (въпреки че Комисия за положението на жените (CSW) съществува към Икономическия и социален съвет на организацията още от 1946 г.). Тя се основава на разбирането, че неравенството на половете в процеса на развитието не се дължи единствено на предразсъдъците, изразявани в отношението на мъжете спрямо жените. Отчита се потребността да се гледа отвъд частната сфера и да се анализират институционалните и институционализираните корени на организираната от мъжете власт, направлявана с цел поддържането на техните привилегии. На тази основа се формира разбирането, че в страните, които правят преход към модерно и демократично общество, женската половина от населението трябва да се интегрира, като ѝ се позволи да участва пълноправно в процеса на развитие.

Традицията на световните женски срещи поставя конференцията в Мексико през 1975 г. На форума в Найроби през 1985 г. са приети разработените *Стратегии за напредъка на жените*. Особено значение в борбата за равнопоставеност на мъжете и жените има *Пекинската платформа за действие*, приета на Четвъртата световна конференция за жените през 1995 г., която ангажира правителствата от различните континенти с напредъка при постигане на равенство и овластяване на жените.

Зачитането на *специфичните права на жените* е изразено в *Декларацията и Програмата за действие* от Световната конференция по правата на човека във Виена през 1993 г. В документите се подчертава, че пълното ползване от страна на жените от техните права трябва да бъде приоритет за правителствата и за ООН. Изтъква се значението от интегрирането на жените и тяхното пълно участие, както като агенти, така и като ползватели на процеса на развитие. Определя се и задължението за прилагането на *мейнстрийминг* от страна на ООН, като равният статус на жените и женските човешки права се интегрират в работата на световната организация на всички нива и се обявяват за постоянна грижа на нейните органи и механизми.

От 1990 г. ПРООН центрира своите доклади върху темата за човешкото развитие. В *Доклада за развитието на човека* от 1995 г. се фокусира върху темата за равнопоставеността на двата пола, като “дестинация” по пътя в търсене на възможности за социално равенство. В документа се набляга на неразривната връзка между джендър и развитие и като основни елементи на развитието се сочат *производителност, равенство, устойчивост и овластяване*, като се подчертава значението на равнопоставеността както за човешкото развитие, така и за утвърждаването на правата на човека.

В *Програмата за действие* на Международната конференция за население и развитие, проведена в Кайро през 1994 г., също е отделено специално внимание на жените и глобалните проблеми. Глава Четвърта от тази програма е посветена на джендър равенството, справедливостта и овластяването на жените. Като основни цели са посочени постигането на равенство и справедливост, основани на хармонично партньорство между мъжете и жените (както в производствените, така и във възпроизводствените сфери на живота), както и даването на възможност на жените да реализират пълния си потенциал.

На регионално ниво през 1996 г. Европейската комисия приема подход за интегриране на половете измерения във всички политики и дейности на общността, като заедно с това са конкретизирани специфични действия в полза на жените с цел да се елиминира съществуващото все още неравенство. На тези два подхода се основават както националните планове, така и приетата *Европейска рамкова стратегия за равенство между мъжете и жените*. Структурните фондове на ЕС представляват главният финансов инструмент на общността, насочен да благоприятства кохезията, да подобрява перспективите за заетост и да осигурява устойчиво развитие. Те вече са важен лост за утвърждаване на равенството между половете.

Много важен показател за новите измерения на „женския въпрос“ в съвременния глобализиращ се свят е фактът, че в подписаната през 2000 г. от страните-членки на ООН *Декларация на хилядолетието*, една от визираните осем цели за развитие до 2015 г. се отнася до „насърчаването на равенството между жените и мъжете и овластяването на жените”.²

Като инструмент за постигане на джендър равенство, на което е даден определен приоритет на най-високо ниво, се въвежда *общоприложима политика за*

² Цели на хилядолетието за развитие – 2003. ПРООН, С., 2003.

*равнопоставеност на половете (gender mainstreaming).*³ *Джендър мейнстрийминг* е именно глобално признатата стратегия, съвременен подход и инструмент за постигане на джендър равенство. Чрез нея се набляга на джендър перспективата при всички дейности като развитие на политики, изследвания, законодателство, разпределение на ресурси, планиране, изпълнение и наблюдение на програми и проекти. Институционализирането на стратегията се осъществява чрез създадената служба на Специалния съветник на Генералния секретар по джендър въпросите и по въпросите за напредъка на жените, наречена *OSAGI*. Държавите-членки на ООН, в т.ч. и тези членки или кандидати за членство в Европейския и други регионални съюзи, поемат задължението да работят със своите стратегии, политики, национални планове и други механизми за достигане на основните стратегически цели.

Националните политики по отношение на жените са насочени към прилагане на джендър мейнстрийминг при решаване на въпросите:

- ✓ свързани с насилието;
- ✓ свързани с въоръжени и други конфликти;
- ✓ за неравен достъп до възможности за образование;
- ✓ за неравен здравен статус и неравен достъп до адекватни здравни услуги;
- ✓ за икономическия потенциал и икономическата независимост на жените;
- ✓ за неравенството на мъжете и жените при вземане на решения на всички нива;
- ✓ за институционалния механизъм за насърчаване напредъка на жените;
- ✓ за еднаквото ползване от всички граждани на техните човешки права;
- ✓ за мобилизиране на медиите за изпълнение на Пекинската платформа;
- ✓ за липсата на признаване на приноса на жените за запазване и управление на природните ресурси и опазване на природната среда;
- ✓ свързани с решаване на проблемите на децата и младежите.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Бек, Улрих. Що е глобализация? С., ИК "Критика и хуманизъм", 2002.
2. Димова, Л. Жени, труд, глобализация. UNIFEM, АСА, ЖАР, С., 2002.
3. Олброу, Мартин. Глобалната епоха. Държавата и обществото отвъд модерността. С., ИК „Обсидиан“, 2001.
4. Пекин + 10. Доклад на европейското женско лоби.
5. Състоянието на планетата 1999. Доклад на World watch Institute, Вашингтон, към устойчиво общество. С. 1999. www.worldwatch.org
6. Хънтингтън, С. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. ИК „Обсидиан“, С., 1999.
7. Фукуяма, Фр. Краят на историята и последния човек. ИК „Обсидиан“, 1993.
8. Human Development Report 1997. New York, Oxford, UNDP, Oxford University Press, 1997.
9. <http://www.imf.org/external/index.htm> - International Monetary Fund (IMF).
10. www.worldbank.org/html/pb/globalization/index.htm

³ Commission Communication COM (96) 67 final of 21/02/96.

САМОСТОЯТЕЛНА РАБОТА

Глобалните проблеми през призмата на джендър подхода

1. Изберете един от актуалните проблеми на глобализацията и го представете чрез колаж.
2. Съставете списък от предложения (поне 5), които да отразяват Вашето становище за национална политика, свързана с прилагане на джендър мейнстрийминг при решаване на избрания от Вас проблем.